

Ihauterien berpiztea

Gerraondoan eragotzi ziren Ihauteriak, iragan asteko ospakuntzek erakutsi digutenez, aintzina ohihurtaren berpizkundea lortu da. Berpizkunde guzietan gertatzen den bezala, lehenaren berdina lortzen ez bada ere, ohi-tura berdintzen gogo zahar ber-bera berri-tzen da. Naturan eta herrian sakon errotua dena, nekez galtzen da, eta hori da Ihauterik gertatzen dena ere. Gizonaren izakeran aspaldi errotuak, zenbait gora-behera izanen ditu, baina luzarora, instintuaren eraginez berri-zaltzen dira, duela pare bat urteik honuntzako Ihauterietan nabari denez.

Ihauterien jatorria denboraren gau ilunean gaitzen da. Historia aurreko zenbait dugu eta, itxura denez, lehenagoko sineskeria zaharretan oinarritzen da. Julio I Aita Santuaren denboran, IV. mendean, Kristautasunak bereganatu zituen pagano ohihurtetik asko, orduan-ostez pertsonen moralerako kalterik ez zekartenarik. Baina, denbora joanaz, usteak edo kontzeptuak aldatzen dira, eta Trento kontsilioaren ondorean pagano kutsua zuten guztia baztertzeko joera hartu zen. Munduko gaitzen errua, beti norbait leporatu behar zago, lehenago Trento ondorean onartuta, indar berriuz ez ezik indarrez gehitu hartu behar zuten Espainiako diktadoreak anaiarietako gerraren pekatuak estaltzeko eta gogor eragotzi zituen Ihauteriak. Hala ere, gehien erroturik zeuden tokietan ezin izan zuten guztiz baztertu, hala Tolosan zein Iruen edo Cadix-en.

Gizonak, mundu hontako bizitza litzatean, beharrezko aurkitzen dituen problema eta arazo guzietan, noizbehinka, jaialdi zoro bazu-ko ospatzea, urte oroz normalki duen itxura aldatuz, eta, praktikan, Euskal Herrian ez ezik, mundu guzian ere, Ihauteri jaialdi hau-tatu dituen hortarako egokiak. Aurreko urteko utzak urrituak direnez, barau egunak datoz eta lehengo ugariatsunari agur egin nahi dion.

Baina ospakuntzen sustraiak hori baino sakonagoak dira. Hasiera batean aintzina

sineskeri lotuak daude Ihauteriak, ilargiaren gora-beheran ospatzen direnez. Eguberrietatik bigarren ilbeheran sartzea hasiko dira, bereziki ilbeheraren azkenaldetik eta ilberria goraka hasten delarik bigarren egunez emango zaio bukaera, lehenago eguzki berriarekin (Eguberri) bezala, orain ilargi berriarekin ospatuz. Beraz, kosmogiariaren baitan dagoena da. Horregatik, aurtien otsailaren 13an izan da ilbeheraren amaiera eta 15ean bukatu dira jaialdiak, ilgora ziurtatzeaz. Eta, ez da Kopernikoren egutegiari zehatz lotzen den jaialdi.

Ihauteriak, oso aspaldikoak eta mundu guzian hedatuak dira, kosmogiariaren bidez hala gertatzen delako eta antropologia komparaketan hori adierazten digulako. Baina, gure herriko agiri zaharretan, oraindik orain ez dugu aurkitu XVI. mendean baino lehenagoko lekukotasunik. Nik dakidanez, A. Lizarralde Oñatiko Unibertsitatearen historia ikertzen aurtitu zuten Ihauteriz estudiantek sortu zuten iskanbilaren ondoreko auzia, eta orduko ospakuntzen zenbait berri ematen du.

1660. urtean, errege Felipe IV.ak Gipuzkoara egin zuen bidaiain, bere kronikagile etorri zen Pedro Fernández del Campo jaun-kan aipatzen ditu Ihauteriak, esanaz: "Usase en toda Guipúzcoa, por los Carnestolendas y en las grandes festividades, el danzar en las plazas y partes más públicas de los lugares, toda suerte de hombres: hasta los más nobles, con espadas blancas desnudas, asidos unos de las puntas, y otros de los pomos, y hacer así diferentes movimientos y mudanzas". Dantzarren xehetasun gehiago ematu du, baina hortik kanporako berriak ez.

Dena dela, XVII. mendearren erdian Ihauteriak oso hedaturik zeuden berria ematen digu. Bestalde, hor aipatzen diren ezpata dantzak, behar bada, Oñatin 1565eko agiri hartan aipatzen diren armazko torneoetatik ez daude han desbideratuak. Gladiador erara egiten ziren torneo haiekaitz sortu eta ziren zenbait dantza? Ez da erraz jolas bata bestea-

ren sustraiakoa noiz den jakitea. Bestalde, aitortu beharra dago, jolas era horiek ere Ihauterierik geroztik irantsi direla. Kaltearituak behar bada. Ituren, Lantz eta horietan egiten direnak, zalantzarik gabe era zaharagoak dira.

Ihauteriak dutenik politena pertsonaien itxura-aldaketa da, beste pertsonaia edo abere itxura hartzea, hortarako bakoitzaren asmakizuna biktortzea eta guziki umore oner ospatzea. Mozorroz edo maskaraz, bakoitzaren gogora edo asmamenera jantzi, inoiz opa izan duen erara edo farregarri agertzeko bezala. Edozela ere, urteko jaialdirik alaiena izan zirela esango genuke, eta berpizteaz zeharo berdina lortzen ez bada ere, alaiak izaten jarraituko dute. Agirre Astasuokok bere predikuetan Donostia eta Tolosako Ihauterik kondentatzen bazituen ere, inolako iluntasunik gabe eta kopeta alai agertu beharrezko ospaketak direla iduritzen zait.

Juan SAN MARTIN

A juzgar por lo que hemos observado durante las fiestas de carnaval de los tres últimos años, podemos afirmar que los carnavales surgen de nuevo como las celebraciones más festivas del año, esparciendo por doquier el jolgorio y buen humor. Este interesante resurgir, tras las prohibiciones de la larga posguerra, va transcurriendo con la mayor normalidad como les corresponde a estas fiestas; y los seres humanos estamos necesitados de una expansión similar en el transcurso del año, que constituye una evasión desde lo que en realidad somos o aparentamos ser, a otra configuración sea ésta lo que en algunos momentos de la vida se haya deseado con vehemencia, lo que nos haya impulsado la inspiración imaginativa, o simplemente por representar la pantomima que a cada cual se le haya ocurrido para simple solaz humorístico. Por Carnaval, la cuestión es saber divertirse.

El Carnaval, su verdadero sentido ha perdido en la época moderna, más bien por la nor-

mal evolución de las ideas y creencias, el fondo se basaba en la cosmogonía de los ciclos lunares, por ello no se agota el calendario de Copérnico. La celebración hacia finales de la segunda luna menguante después del solsticio de invierno, para ser al segundo día del novilunio, es decir, cuando se percibe ya el comienzo del cuarto trimestre. En el siglo IV el Cristianismo asimiló las fiestas paganas, pero tras el Concilio de Nicea se ha procurado desterrar toda celebración de procedencia pagana, pero el Carnaval, al ser de la serie de inconvenientes con que se ha lidiado en el transcurso de la historia, ha sobrevivido.

Aunque podamos remontar a las costumbres prehistóricas por la antropología, en realidad, los testimonios escritos que hablan de nuestro territorio no van más allá del siglo XVI. En Guipúzcoa conocemos la que se ha tablado por el alcalde de Oñate como el primer estudio de la Universidad, por ser en orden público, el año de 1565. Una cita curiosa es la de, cronista que fue, Felipe IV en su visita a Guipúzcoa, en 1660, donde describe la danza de las espadas que amenizaban el Carnaval y las grandes festividades, al decir: "Usase en toda Guipúzcoa por las Carnestolenda y en las grandes festividades, el danzar en las plazas y partes públicas de los lugares, toda suerte de hombres hasta los más nobles, con espadas blancas desnudas, asidos unos de las puntas y otros de los pomos, y hacer así diferentes movimientos y mudanzas. Dejadas las espadas desnudas", danzan después con las espadas que no se exceptúa ni la más calificada. Se hace, de ordinario, al son de un pífano en una caja; trabados de las manos, en parejas en hilera, hombres y mujeres alternando. Y ese estilo de la tierra, que el hombre convida para danzar a cualquier hora que sea de esfera igual, por ninguna excusa sin conocida disculpa, sino que se dé la mano y concurra a la danza".

Josemanuel Galdos, pintatzaile ezezaguna

Gasteizko bere etxera lehen aldiz sartu nintzenean ez nuen lerro hauek idazteko asmorik. Ez ninduen haraino helburu konkretu batekin eroan. Josemanuelekin hitzegun nahi nuen, baina aurretik inolako gairik zehatu barik, eratu barik, halebaga. Aspalditik ezagutzen dut Arabako hiriburuan bizi den arrasatear hau, eta, lagun zaharrak garenaz gero, ez genuela zergaitik gai-zerranda ipini behar iruditu zitaidan. Bisita bat egitea. Hauxe zuten nire nahia, eta —egia esan— arras protxugarria izan zitaidan.

Dena dela, bihota aurretik Josemanuel pintatzaile dugula. Beraz, gure solasaldiak nondik jo zuen asmatzen ez da irakurlea luzer arituko behar izango. Bai, ardatz nagusia pintura izan genuen, batez ere Josemanuelek dagien pintura mota.

Josemanuel Galdos-en izenak ez dio askori gauza haundirik esango. Beste askori, berriz, ezer ez. Banaka batzuk dira Josemanuel pintura munduan aritzen den artistak, bat dela dakitena. Eta ez da izango plazaratu berria delako. Ez, ezta ere gutxiagorik ere. Duela hamabi urte inguru ezagutu nuen arrasatear honen alderdi artistikoa, bere jaioterriko Udaltxetan eraturiko erakusketa kolektibo baten.

Parka nazazue, Josemanuel, baina "so-katira" zeritazan lauki hura arras gustatu zitzaidan, nahiz eta zuk lardeskaria bat dela behin eta berriz esan. Ba liteke gaurko ikuspuntutik begiratu nik ere bai beste eritzirik auzaltea lauki horri buruz, baina —ene uestez— garaiko zentzazio hark zere adieratzen zuen: pintura hark nigan aparteko zenbait sortezatzen zuela; berezia.

Eta aparteko hori, neretzat bilakuntzan zehar harenaren ideoa zen. Ez dakit zernolako molderik apurtu nahi zenuen, baina horretan zenbiltzan... eta oraindik gaurregun ere horrek markatzen dizu bidea. Nik beti esan dut bilakuntzan daztala aurkikuntza, hau da, arrakasta. Eta honexegaitik txalotzen dizut alde horretatik dagizun saiakera.

Lan-munduak eta Galdosen joerak puntu asko dute baltzuan, artista honen jokabidea eguneroko beharrak markatzen baitu. Eta, agian, bere emaitza nahiko personalista izan dela esango nuke bitxia, zenbait alderditatik begiratu. Josemanuelek berak diosku: "**Dekada honen hasieran (70. koaz ari da) nire aditasuna lan munduaren inguruan kokatzen zen bereziki, nire irudien protagonista nagusia langilea izanik; garai honetakoak dira "Makina Gizona", "Lanerako sarre-ra"... eta besteak".**

Arrasateko enpresa baten Ikertokiko buru zela ikerketaren arloa ondo jorratzeko aukera izen zuen, geroke lan artistikoan garaian erdiesitako ezagupideetaz baliatu ahal izan delarik. Eta Josemanuelek haurtzaroko uneak gogoratzen dituela, asmamena aipatzen du, gerra ondorengo urte latzetan haurrek heurugan sotterazi zuten irudimenaz mintzatzen delarik.

"Premiak hegoak ipintzen zizkion irudimenari, eta Arrasaten bertan sekulako gogo-aheratsuna aurki gizeazekene gure adineko lagunen artean; jakina, baldintza horrek zerikusid haundirik izan zuen beranduxegoko industri aurrerakuntzan".

Josemanuel gerra ondoko lehen belaunaldi haren kimurik gazteena dugu. Eta ezin dezake ikur hura bera gainetik ken.

Ez duela nahi, esatera ausartuko nintzateke; sortzeko ahalmenaz behin eta berriz baliatzen dela esango nukelarik. Barne indarrek bide horretara baitaramate, bilakuntzan ihardutera, halebaga.

Baina, betiko baina!, Josemanueli hauxe azaldu nahi nioke lerro hauek: apur ditzala gaineko eskolaren hormak eta irten dadila arte mundura, baldintza... eta ondorio guztiekin. Kolore denetako aitzakiak merkeak dituzu, lagun.

Artista, ene ueste apalean, ikuslegoari dagokio, horri egokitzen zaion araueru epaitua izaten delarik. Mugaketa asko egin e diote zure lanari, baina, gehien batez, arte-kritikoez eskainia. Ezaguna da zure obra, hori bistan dago, artistak mugitzen zaren mailetan. Baina benetako balorapena nire moduko gizon xumeek eman behar dizutela ueste dut. Zer irabaziko genuke eskualdun, esaterako, Benito Lertxundik berarentzat bakarrik abestuko balu? Edota, abizenaz jarraitzearen, Anduk idatzitakoa, saritu egin duteen epaimahaioek bakarrik irakurri ahal izango balute?

Beraz, nire tribuna txiki honetatik zure obra behin eta betiko plazaratzea eskatzen dizut, esijitzen dizut, egin dezakedan neurrian. Kalean ikusi ahal izateak arte-zale guztioi pozteko aukera eskainiko baitlugu.

Josemari VELEZ DE MENDIZABAL.

Conservo una primera imagen de Josemanuel, siendo yo un crío, y viéndole jugar en el frontón del colegio, uno de aquellos partidos de pelota a mano que tanto impresionaban, dada la maestría de que hacían gala los contrincantes.

Han pasado algunos años y Josemanuel, afinado en la mayoría de la capital, conserva íntegro el carácter empírico que forma parte de la generación de la posguerra, forjada en base al espíritu necesitado de imaginación para permitiera superarse en la precariedad.

Josemanuel Galdós, cuyo nombre dirá nada a la mayoría de los lectores, ha sido considerado por los críticos como uno de los pintores vascos actuales que ha aportado algo nuevo al mundo del arte. Este espíritu imaginativo ha sido, sin duda, un factor importantísimo en la obra de Josemanuel, por este mondragónes-gasteiztarren, luchado y lucha sin descanso por imponer en sus lienzos un estilo diferente a la realidad diaria.

Charlar un rato con él es suficiente para captar la inquietud por la búsqueda de métodos y sistemas nuevos que, de un poco más allá en la vasta, y a veces difícil realidad del mundo pictórico.

Pero, me vas a permitir emitir un planteamiento. Soy de los que creo que el artista se debe al público, siendo la función de éste emitir su opinión sobre la obra realizada. Mientras tanto, el artista, aunque provengan de personas de prestigio, me saben a poco. Como es insuficiente que la obra premiada en un concurso literario pueda ser leída mentalmente, por el jurado calificador.

Es por esto por lo que, dirigiéndome como parte de ese público, se me permite decir a conocer con mayor asiduidad la actual, tu obra. Esa que día a día se va bazos, plasmas, terminas... y se va quedando en el rincón de tu estudio. ¿Vale?